

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, доцента
Жорової Ірини Ярославівни
на дисертацію Депчинської Іветти Аттілівни
«Розвиток змісту шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті
в період 1919–1939 рр.»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

1. Актуальність теми рецензованої праці та зв'язок із планами відповідних галузей науки

Реформування освітньої галузі в Україні характеризується складними й суперечливими процесами, які значною мірою зумовлені потребою збереження традицій, що склалися, і їхньої спадкоємності з тенденціями подальшого розвитку цього соціокультурного феномена. Основною ланкою національної системи освіти є заклад загальної середньої освіти. Саме в школі формується особистість і її світоглядні орієнтири, громадянська позиція та моральні якості. Стратегічні завдання загальної середньої освіти актуалізують значення її гуманітарної складової, що містить значний потенціал і є індикатором культурно-освітнього рівня суспільства.

У «Національній доктрині розвитку освіти України» зазначається, що освіта ґрунтується на культурно-історичних національних цінностях, традиціях і духовності українського народу. Державна освітня політика полягає у сприянні національній самоідентифікації та оволодінні цінностями світової культури, а одним із векторів мовної стратегії визначено розвиток високої мовної культури громадян, виховання поваги до української мови та мов національних меншин, толерантного ставлення до мов і культур інших народів. Конструктивний пошук шляхів розвитку шкільної гуманітарної освіти актуалізує історико-культурну рефлексію генези змісту й основних тенденцій його формування як загальнодержавного так і регіонального рівня з метою імплементації конструктивного досвіду у сучасну освіту.

Дисертантка ґрунтовно доводить актуальність, теоретичну й практичну значущість дослідження. У роботі здійснено глибокий аналіз історико-педагогічних і педагогічних досліджень, що дало змогу правильно визначити науковий апарат, зокрема його предмет логічно узгоджується з об'єктом і метою. Здобувач коректно формулює завдання роботи. Отже, дисертаційне дослідження Депчинської І.А. «Розвиток змісту шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті в період 1919–1939 рр.» є актуальним та важливим у контексті сучасних реформ шкільної освіти.

Зазначимо, що дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи ДВНЗ «Ужгородський національний університет» як складник теми «Теорія і практика становлення та розвитку системи освіти, навчання і

виховання у загальноєвропейському контексті» (Державний реєстраційний номер 0115U001925, протокол № 6 від 07 грудня 2010 р.).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

Позитивної оцінки заслуговує виклад основних результатів у тексті дисертації, де чітко простежується прагнення Депчинської І.А. розв'язати виявлені суперечності, що є важливим показником якості та практичної спрямованості проведеного дослідження.

З метою реалізації завдань роботи, дисертантка ґрунтовно доводить свої наукові передбачення на основі опрацювання: архівних джерел (офіційних державних документів; матеріалів діяльності педагогічних товариств та громадських просвітницьких організацій; листування державної шкільної інспектури із представниками народних, горожанських, державних, церковних шкіл); підручників і посібників для шкіл; періодичних видань; сучасних досліджень з історії шкільництва та теорії і методики викладання гуманітарних предметів у школі. Нею коректно окреслено хронологічні межі дослідження з посиланням на нормативно-правові документи, що зумовлювали зміну освітньої політики у державі в цілому й у шкільній гуманітарній освіті Закарпаття, зокрема. Обґрунтованість наукових результатів, отриманих дисертанткою, забезпечено шляхом ретельного добору методів дослідження, які достатні за кількістю та відповідають меті і завданням історико-педагогічного дослідження.

Дисертація Депчинської І.А. належним чином структурована, що визначається метою і завданнями наукового дослідження. Більш детальне вивчення результатів дослідження Депчинської І.А. засвідчило таке: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів і списку використаних джерел, загальних висновків, додатків.

У **вступі** виявлено й обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, об'єкт, предмет, завдання, джерельну базу, хронологічні і територіальні межі дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; наведено дані про впровадження та апробацію результатів, що дозволяє охарактеризувати науково-понятійний апарат як продуманий і обґрунтований.

У першому розділі **«Теоретичний аналіз засад розвитку змісту шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті у 1919–1939 рр.»** проведено історико-соціальний аналіз проблеми розвитку змісту шкільної гуманітарної освіти Закарпаття у період Чехословаччини, розкрито історіографію проблеми дослідження, уточнено базові поняття, визначено чинники, які впливали на формування змісту гуманітарної освіти в школах Підкарпатської Русі, представлено періодизацію розвитку змісту шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті у 1919–1939 рр.

Зазначене відповідає завданню 1 (Провести історико-соціальний аналіз проблеми розвитку змісту гуманітарної освіти у школах Закарпаття у період

Чехословаччини та виявити чинники, які впливали на його формування), завданню 2 (Розкрити сутність базових понять і логіко-конструктивні засади аналізу предмета дослідження) та завданню 3 (Обґрунтувати періодизацію розвитку змісту шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті у 1919–1939 рр.).

Цей розділ має ґрунтовний характер, містить значний інформаційний та аналітичний матеріал з проблеми шкільної гуманітарної освіти. Автором на основі історіографічного аналізу наукових джерел з проблематики дослідження розкрито історичні, соціально-політичні, культурно-освітні, матеріально-економічні передумови розвитку освіти і шкільництва (п.1.1).

Спираючись на аналітичний огляд джерельної бази дослідження автором представлено періодизацію розвитку змісту шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті у 1919–1939 рр. з обґрунтуванням хронологічних меж етапів, обумовлених прийняттям відповідних нормативних документів, які визначали суттєві зміни в освіті в цілому та шкільній гуманітарній освіті, зокрема.

Автором опрацьовано широку джерельну базу, яку згруповано за напрямками: нормативно-законодавчий, теоретико-концептуальний, психолого-педагогічний та методичний, різноаспектний, що дало змогу реалізувати спробу різнобічного аналітичного огляду зазначеної проблематики (п.1.2).

Дисертантка у п.1.3 розкриває сутність базових понять дослідження на основі системно-структурного аналізу у двох вимірах: поперечний (суспільний устрій, шкільництво і освіта, діяльність науковців, освітян і громадських діячів), поздовжній (навчальні програми, підручники, методи і форми реалізації змісту шкільної гуманітарної освіти).

Автором представлено визначення наскрізного поняття дослідження «розвиток змісту шкільної гуманітарної освіти» як процесу кількісних і якісних змін в освітній сфері тогочасного суспільства, що відбувалися під дією соціальних, політичних, культурних чинників впродовж досліджуваного історичного періоду в шкільництві Закарпаття, які в сукупності забезпечили ріст національної свідомості русинів-українців (с.93).

Конструктивним вбачаємо дослідження поняття «гуманітарна освіта» в таких аспектах як культурний феномен, система знань, процес і результат засвоєння системи знань, соціальний інститут.

На основі аналізу джерельної бази дисертантка виокремлює такі чинники формування змісту гуманітарної освіти в школах Закарпаття чехословацького періоду: «мовне питання», політичний рух, діяльність педагогічних та освітніх товариств, вплив церкви, релігійних конфесій, вплив і внесок передових освітян краю та представників еміграції (п.1.4).

У другому розділі «**Реалізація змісту шкільної гуманітарної освіти в школах Закарпаття міжвоєнного періоду**» розкрито зміст і підходи до викладання окремих предметів гуманітарного циклу в школах досліджуваного періоду; проаналізовано законодавче та навчально-дидактичне забезпечення реалізації змісту гуманітарної освіти;

схарактеризовано методи та форми організації засвоєння змісту гуманітарної освіти.

Зазначене відповідає завданню 4 (Виконати ретроспективний аналіз нормативно-правової та дидактичної бази розвитку змісту, форм і методів організації шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті в досліджуваний період).

Аналіз архівних джерел, що містять відомості про організацію освітнього процесу в школах Закарпаття дав дисертантці змогу виявити основні ознаки навчальних програм шкільництва Закарпаття в аспекті гуманітарної освіти: гуманістична спрямованість, науковість, доступність, зв'язок із життям, відповідність віковим можливостям і рівню підготовки учнів, наступність.

Заслуговує на увагу аналіз підручників, що використовувалися під час викладання гуманітарних дисциплін, який дозволив дисертантці зробити висновок, що підручникотворення ґрунтувалося на принципах науковості, природовідповідності, народності, моральності, краєзнавства. Основними критеріями в доборі творів для вивчення була їх естетична цінність, виховний потенціал та відповідність пізнавальним можливостям учнів.

На основі аналізу педагогічної періодики («Підкарпатська Русь», «Учительський голос», «Наша школа», «Учитель», «Наш рідний край», «Пчолка», «Народная школа») дослідницею представлено досвід використання різних методів («дальтонівський метод», або «план вільного індивідуального лабораторного навчання»); практичні методи роботи: вправи, письмові завдання, твори, ручні роботи тощо; метод концентрації; наочні методи навчання; метод спостережень; глобальний метод; метод рольових ігор: вільних, спеціальних, соціальних, комбінованих; метод драматизації та інсценізації літературних творів) і форм (урок; екскурсії) реалізації змісту гуманітарної освіти.

У третьому розділі **«Використання прогресивних ідей історичного досвіду з розвитку змісту гуманітарної освіти в сучасних умовах»** розкрито практичні аспекти впровадження історичних ідей полікультурного мовного середовища у школах Закарпаття, визначено перспективи впровадження прогресивних ідей минулого із розвитку змісту шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті в сучасну освітню практику.

Зазначене відповідає завданню 5 (Визначити можливості творчого використання історичного досвіду у сфері гуманітарної освіти в сучасних умовах).

Автором представлено можливості втілення прогресивних ідей розвитку змісту шкільної гуманітарної освіти Закарпаття в сучасну освітню практику у відношенні до кожного із компонентів процесу реалізації змісту гуманітарної освіти: цільового (розвиток громадянської та національної свідомості учнів); змістового (наповнення змістового компонента гуманітарної освіти краєзнавчим, регіональним, полікультурним та культуротворчим аспектами); процесуального (поєднання методів, що

активізують самостійну, пошукову та творчу діяльність учнів); результативного (створення полікультурного освітнього мовного середовища).

У роботі зроблено відповідні узагальнення й висновки, правильно оформлено додатки та список використаних джерел. Додатки до дисертації мають наукову і практичну цінність.

3. Нові факти, одержані здобувачем

Дисертаційна робота Делчинської І.А. є комплексним дослідженням проблеми розвитку змісту шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті в період 1919–1939 рр., у якому *вперше* проведено історико-соціальний аналіз розвитку змісту гуманітарної освіти у школах Закарпаття у період Чехословаччини; визначено чинники, що впливали на розвиток змісту шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті в досліджуваний період («мовне питання»; політичний рух; діяльність педагогічних та освітніх товариств; вплив церкви, релігійних конфесій; вплив і внесок прогресивних освітян краю та представників еміграції); обґрунтовано авторську періодизацію розвитку змісту шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті у 1919–1939 рр.: I етап (1919–1921рр.) – становлення; II етап (1922–1928 рр.) – розбудови; III етап (1929–1937 рр.) – утвердження; IV етап (1938–1939 рр.) – суперечностей; проаналізовано організаційно-методичні засади розвитку шкільної гуманітарної освіти Закарпаття у період Чехословаччини (цілі, принципи, методи, форми, засоби, навчально-методичне забезпечення); виявлено можливості творчого використання історичного досвіду в сучасних умовах розвитку змісту гуманітарної освіти (наповнення змістового компонента гуманітарної освіти краєзнавчим, регіональним, полікультурним, культуро-творчим аспектами; застосування інтегративного підходу у викладанні навчальних дисциплін; залучення методу глобалістики у процесі вивчення іноземних (регіональних) мов).

У дисертаційному дослідженні Делчинської І.А. *уточнено* сутність гуманітарної освіти, зміст гуманітаризації освіти, розвиток змісту шкільної гуманітарної освіти та розмежовано поняття «зміст гуманітарної освіти» й «гуманітаризація змісту освіти»; зв'язок між змістом освіти та метою виховання; *подальшого розвитку набули*: систематизація й узагальнення нормативно-правової бази організації шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті досліджуваного періоду; теоретичні положення щодо впровадження методу глобалістики у процесі вивчення іноземних мов (угорської, чеської) студентами закладів вищої освіти; ціннісно-сміслові підходи до створення полікультурного мовного освітнього середовища для ефективного засвоєння іноземних мов.

Дослідниця до наукового обігу вводить архівні матеріали, які раніше не були відомі широкому загалу науковців.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість і вірогідність одержаних наукових результатів у дисертаційному дослідженні Депчинської І.А. не викликають сумніву, адже вони забезпечуються логікою і взаємозв'язком сформульованої мети, завдань, методів, змісту та висновків наукового пошуку.

Аналіз рукопису дисертації, автореферату та інших публікацій доводять достатню обґрунтованість і достовірність викладених автором результатів. Узагальнення результатів вивчення наукових джерел дало змогу уточнити базові поняття дослідження, їх взаємозв'язки та взаємозумовленість, визначити можливості творчого використання історичного досвіду розвитку змісту гуманітарної освіти в умовах сучасного освітнього простору.

Підкреслимо репрезентативність джерельної бази дослідження, зокрема достатню кількістю архівних джерел. Список використаних джерел нараховує 391 найменування, із них 38 – іноземною мовою.

Безсумнівним здобутком автора є розроблення та впровадження в освітній процес методичного посібника на допомогу вчителям закладів загальної середньої освіти «Вивчення чеської та угорської мов в україномовних школах поліетнічного регіону Закарпаття» та методичних рекомендацій «Впровадження інноваційних технологій навчання (на прикладі вивчення угорської та чеської мов)».

5. Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Аналіз публікацій Депчинської І.А. засвідчив їх відповідність вимогам до опублікування результатів дисертацій. Основний зміст роботи та результати дослідження знайшли відображення 15 наукових публікаціях (із них 13 одноосібні): 8 статей представляють основні наукові положення дисертації, з них 1 стаття – в електронному періодичному виданні, що внесене до міжнародної наукометричної бази, 2 – мають апробаційний характер, 5 – додатково висвітлюють результати дисертації.

У цілому робота Депчинської І.А. характеризується достатнім рівнем теоретичного узагальнення, самостійністю наукового пошуку. Важливим є те, що одержанню дисертанткою достовірних, обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу методів дослідження, зокрема: історико-педагогічний (визначення об'єкта, предмета, мети, завдань дослідження), теоретичного пошуку (аналіз історико-педагогічної, енциклопедичної, літературознавчої, методичної літератури, нормативних документів); системно-структурний (виявлення генези, стану розробленості та перспектив дослідження); пошуково-бібліографічний (вивчення архівних, бібліотечних фондів, бібліографічних видань); історико-ретроспективний (простеження сформованих у досліджуваній період тенденцій розвитку змісту освіти); структурно-функціональний (аналіз змісту навчальних програм, підручників,

навчальних посібників); теоретичного моделювання (проектування способів реалізації ідей розвитку змісту гуманітарної освіти досліджуваного періоду в сучасних освітніх середовищах); порівняльно-зіставний (обґрунтування можливостей застосування досвіду минулого в сучасному освітньому середовищі); аналітико-синтетичний (узагальнення й систематизація виявлених матеріалів; формулювання узагальнених висновків).

Вище викладене дає підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження Депчинської І.А. виконано на належному теоретико-методологічному рівні, наукові положення, висновки і рекомендації достатньо обґрунтовані, достовірні, мають наукове, теоретичне, практичне значення.

Автореферат Депчинської І.А. відповідає чинним вимогам. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними. Рівень апробації підтверджується участю дослідниці у науково-практичних конференціях всеукраїнського й міжнародного рівнів.

6. Значення для науки і практики отриманих автором результатів

Одержані автором результати сприятимуть подальшому розвитку шкільної гуманітарної освіти в Україні.

Результати дослідження Депчинської І.А. впроваджено в освітній процес Закарпатського угорського інституту імені Ф. Ракоці II (довідка № 081/UA/2015 від 23. 03. 2015 р.), ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (довідка № 3642/01-27 від 28. 10. 2015 р.), Мукачівського державного університету (довідка № 1174 від 08.06.2015 р.); загальноосвітніх шкіл м. Мукачева Закарпатської області: Мукачівської спеціалізованої школи I–II ступенів № 3 ім. Ф. Ракоці II з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів (довідка № 01-12/171 від 06.10.2017 р.), Мукачівського ліцею ім. Святого Іштвана з профільним навчанням інформатики та іноземних мов (довідка № 107 від 16.11.2016 р.).

7. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Фактологічний матеріал та джерельна база дослідження можуть слугувати основою для доповнення та оновлення змісту навчальних дисциплін «Педагогіка», «Історія педагогіки», використовуватися у системі післядипломної педагогічної освіти при організації роботи з вчителями гуманітарних дисциплін.

8. Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи наукове і практичне значення одержаних Депчинською І.А. результатів дослідження та дисертаційну роботу в цілому, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. У дисертації на основі історико-соціального аналізу представлено авторську періодизацію розвитку змісту шкільної гуманітарної освіти на

Закарпатті у 1919–1939 рр. Уважаємо, що робота значно виграла, якби дисертантка звернулася до аналізу наявних періодизацій, дотичних до теми дослідження, адже розвиток шкільної гуманітарної освіти відбувається в контексті культурно-освітнього розвитку суспільства.

2. У параграфі 1.2 «Історіографія та джерельна база розвитку змісту шкільної гуманітарної освіти» варто чітко розмежувати історіографію та джерельну базу дослідження. Характеризуючи джерельну базу дослідження, доцільно було б згрупувати джерела, зокрема виокремивши нормативно-правові, інтерпретаційні, наративні тощо.

3. У дисертаційному дослідженні визначено чинники формування змісту гуманітарної освіти в школах Закарпаття чехословацького періоду. У параграфі 1.4 – «мовне питання», політичний рух, діяльність педагогічних та освітніх товариств, вплив церкви, релігійних конфесій, вплив і внесок передових освітян краю та представників еміграції; у параграфі 1.3 – соціальні, політичні, культурні. Доцільно було б уніфікувати і структурувати чинники формування змісту гуманітарної освіти в школах Закарпаття досліджуваного періоду.

4. У другому розділі дисертації варто було б здійснити виклад матеріалу щодо ретроспективного аналізу нормативно-правової та дидактичної бази розвитку змісту, форм і методів організації шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті у період Чехословаччини відповідно до авторської періодизації. Усе це сприяло б виявленню динаміки розвитку досліджуваного історико-педагогічного процесу, причинно-наслідкових зв'язків та домінуючих тенденцій кожного етапу.

5. Розглядаючи законодавче підґрунтя формування і реалізації змісту шкільної гуманітарної освіти (параграф 2.2) для цілісного сприйняття державної освітньої політики варто було б проаналізувати нормативно-правові акти, що визначали парадигмальні, структурно-організаційні та змістово-технологічні зміни в освітній галузі, зокрема в шкільній гуманітарній освіті Закарпаття у досліджуваний період.

6. У третьому розділі роботи «Використання прогресивних ідей історичного досвіду з розвитку змісту гуманітарної освіти в сучасних умовах» дисертантка представляє втілення прогресивних ідей минулого у практику вивчення іноземних мов студентами вищих закладів освіти. При цьому не достатньою мірою розглянуто взаємозалежність педагогічної майстерності вчителя щодо реалізації змісту шкільної гуманітарної освіти досліджуваного періоду.

9. Загальний висновок

Вважаємо, що дисертаційне дослідження «Розвиток змісту шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті в період 1919–1939 рр.» є завершеним науковим дослідженням, яке має належну наукову новизну, теоретичне і практичне значення. У роботі знайшли своє відображення нові обґрунтовані результати, які дали змогу автору здійснити комплексне розв'язання актуального завдання, що полягало у виявленні та розкритті особливостей

розвитку змісту шкільної гуманітарної освіти на Закарпатті в період Чехословаччини та визначенні перспективних напрямів екстраполяції конструктивного досвіду в площину сучасних освітніх реформ в Україні.

Дисертаційне дослідження відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а її авторка Депчинська Іветта Аттілівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
перший проректор Комунального
вищого навчального закладу
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради

І.Я.Жорова

